

AHMET MİDHAT EFENDİ’NİN “FÜRS-İ KADİMDE BİR FACİA YAHUT SİYAVUŞ” OYUNU İLE RACİNE’İN “PHEDRE” OYUNU ARASINDA BİR MUKAYESE DENEMESİ

Fatih SAKALLI*

ÖZET

Bu makalede Fransız yazar Racine’in “Phedre” adlı oyunu ile Ahmet Midhat Efendi’nin “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyunları üzerinde durulmuştur. İçerikleri bakımından benzerlikler gösteren her iki oyunun olay örgüleri verildikten sonra eserlerin benzerliklerinden söz edilmiştir. Daha sonra oyun kişilerinin de mukayese yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise her iki eserin benzer bir yapı ve kişiler üzerinde kurgulandığından bahsedilmiş ayrıca eserlerdeki farklılıklara da kısaca değinilmiştir. Böylece Fransız ve Türk edebiyatından iki tiyatro eserinin karşılaştırmalı bir incelemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Midhat Efendi, Racine, Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş, Phedre, Tiyatro, Mukayese

A COMPARISON BETWEEN AHMET MİDHAT’S PLAY “FÜRS-İ KADİMDE BİR FACİA YAHUT SİYAVUŞ” AND RACİNE’S PLAY “PHEDRE”

ABSTRACT

In this article it is aimed to make a comparison between Ahmet Midhat Efendi’s play “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” and French author Racine’s play “Phedre”. Both plays have common elements in their contents. In the article firstly the plots of the plays are examined and their resemblances are explained. Then the characters of the plays are compared. At the end it is concluded that the two pieces of literature have a common style of fiction with similar structure and characters. In the article the differences of the plays are also discussed. In this way two plays, one from Turkish literature and one from French literature, are examined comparatively.

Keywords: Ahmet Midhat Efendi, Racine, Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş, Phedre, Theatre, Comparison.

---

* Dr., Gazi Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: fsakalli@gazi.edu.tr

Giriş

Türk ve dünya edebiyatında farklı türlerde birçok eserin benzerlikler gösterdiği bilinmektedir. Ahmet Midhat Efendi'nin "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunu ile Fransız yazar Racine'in "Phedre" adlı oyunlarını da bu kategoride değerlendirmek mümkündür. Farklı edebi türlerde eserler vererek Türk okuruna, okuma alışkanlığı kazandırmayı amaçlayan Ahmet Midhat Efendi'nin (1844 – 1912) Eyvah, Açıkbaş, Ahz-ı Sâr Yahut Avrupa'nın Eski Medeniyeti, Hükm-i Dil, Çengi Yahut Daniş Çelebi, Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş, Çerkez Özdenler adlı tiyatro eserleri vardır. Fransız Edebiyatının önemli isimlerinden birisi olan Racine'in (1639 – 1699) de birçok tiyatro eseri bulunmaktadır. Bunlar arasında La Thebaide, Alexander, Andromoque, Les Plaideurs, Britannicus, Berenice, Bajonet, İphigénie, Phedre, Esther, Athaile, Cantiques Sprituels adlı eserler yer almaktadır. Kolcu, bu eserler içinde en önemlilerinden birisi olan Phedre'nin "konusunu Eupiredes'in Hippolytos'undan aldığı" (Kolcu, 2003: 119) belirtir. İnci Enginün de Ahmet Midhat Efendi'nin tiyatrosu ve oyundaki "Phedre" etkisiyle ilgili şunları ifade eder: "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş ile Midhat Efendi'nin tarihi piyesidir. Konusu Şehnâme'den alınmıştır. Eserin olay örgüsü Racine'in Phedre'sini hatırlatır. Üvey oğluna âşık olan bir kadının ona iftira edışı ve bu iftiranın ortaya çıkmasıyla delikanlının babası tarafından sefere gönderilmesi hikâye edilir. Bu konu bizim eski kültürümüzde de mevcuttur. (Yusuf ve Züleyha'da) Ahmet Midhat tarafından Phedre'in model olarak alınması, onun farklı kültürler arasında bir sentez kurma çabasının örneği olarak görülebilir." (Enginün, 1998: 28 – 29) Bu makalede, tema benzerliği ve konunun işleniş tarzı bakımından benzerlik gösteren "Phedre" ile "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunlar mukayese edilerek benzer ve farklı yönleriyle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Eserlerin Kurgusal Özellikleri ve Şahısları

1.1. "Phedre" Oyununun Kurgusu ve Şahısları

Racine'in 1677'de kaleme aldığı oyun, beş perdelik bir trajedidir. Oyunun ilk perdesi 5, ikinci perdesi 6, üçüncü perdesi 5, dördüncü perdesi 6, beşinci perdesi 7 sahnedir. Oyundaki kişiler şunlardır: Theseus: Atina Kralı Egeus'un oğlu. Phaidra: Theseus'un karısı, Minos ile Pasiphae'nin kızı. Hippolytos: Theseus'un ve Amazonlar kraliçesi Antiope'nin oğlu. Arisi: Atinalı krallar soyundan bir prenses. Oynone: Phaidra'nın sütneisi ve nedimesi. Theramenes: Hippolytos'un eğitmeni. İsmene: Arisi'nin nedimesi. Panope: Phaidra'nın nedimelerinden. Muhafızlar.

1.2. "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" Oyununun Kurgusu ve Şahısları

Ahmet Midhat Efendi'nin 1883'de kaleme aldığı oyun, dört perdelik bir dramdır. Fakat bizim incelememizde esas aldığımız metin ise üç perdedir.¹ Oyunun birinci perdesi 11, ikinci perdesi 7, üçüncü perdesi 7 meclistir. Oyundaki kişiler şunlardır: Keykavus: İran şahı. Sûdâbe: Keykavus'un zevcesi. Siyavuş: Keykavus'un bir Turanlı prensesten doğmuş oğlu. Efrasiyab: Turan şahı ve Siyavuş'un büyük pederinin biraderi. Gerşiyuz: Efrasiyab'ın küçük biraderi ve Siyavuş'un validesinin babası. Piran: Umerâ-yı Turan'dan Efrasiyab'ın mü'temeni. Firengis: Efrasiyab'ın kızı. Cerire: Piran'ın kızı. İki İranlı Kâhin, İki İranlı Cariye, Diğer İki Turanlı Cariye, Dört Turanlı Teberdar, İki İranlı Teberdar.

2. Eserlerin Olay Örgüleri

2.1. "Phedre" Oyununun Olay Örgüsü

Phedre'de olaylar Peloponnesos'ta bir şehir olan Troizen'de geçmektedir. Oyundaki vaka kısaca şöyledir: "Hippolyte, mürebbisine kadından ve aşktan nefret ettiği bir zamanda Aricie'ye

¹ İnci Enginün, Ahmet Midhat Efendi, *Bütün Oyunları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.

nasil âşık olduğunu anlatır. Sahneden uzaklaşırken Phedre gelir. Dadısı, Phedre' nin ağzından laf almaya çalışır ve nihayet muvaffak olur. Phedre, hastalığının sebebini açığa vurur. Bitkin bir hâlde uzun bir tereddütten sonra kocası Thesee'nin oğlu Hippolyte'i sevdiğini bir mücrim gibi yana yakıla Oenone'a anlatır. Bedbaht kadın onu unutmak için her türlü çareye başvurmuştur, hatta onu Trezene şehrinden uzaklaştırmaya bile çalışmıştı. Fakat ne çare! Bu esnada Thesee'nin öldüğünü haber verirler. Aricie, nedimesine Hippolyte'i sevdiğini itiraf eder. Hippolyte gelir ve Thesee'nin öldüğünü bildirdikten sonra artık evlenebileceklerini söyler. Bu esnada Phedre gelir ve babasına yerine geçecek olan Hippolyte'e, Thesee'den dünyaya getirdiği çocuğuna yani üvey kardeşine fena muamele etmemesi için yalvarır. Fakat bu sözleri söylerken duygularını saklayamaz ve müthiş bir buhran içinde aşkını itiraf eder, bu mücrim aşk yüzünden intihara karar verdiğini söyleyerek genç adamın kılıcını almak ister. Phedre hâlâ Hippolyte'in kalbini kazanabileceğini ümit etmektedir. Bu esnada Thesee'nin ölüm haberinin doğru olmadığını bildirirler. Phedre dehşet içindedir. Çünkü kocasının öldüğüne emin olmasaydı, mücrim aşkını böyle ulu orta itiraf etmezdi. Biraz sonra Thesee'nin her şeyi öğreneceğini düşünerek heyecan içinde çırpınır. Dadısı Oenone, Thesee'nin hiddetini oğlu Hippolyte'e tevcih etmek üzere gider ve genç adamın üvey anasına hakaret ettiğini söyler. Phedre, bu yalana mani olmaz. Çünkü Aricie'yi delicesine kıskanmaktadır, sevdiği adamın başka bir kadının olabileceğini düşünmeye bile tahammülü yoktur. Thesee, oğlunun mücrim olduğuna inanır. Onu sarayından kovar ve Deniz Tanrısı Neptün'e bir an evvel canını alması için dua eder. Hippolyte'i hâlâ seven ve aşkına mukabele edeceğini ümit eden Phedre, vicdan azabı içinde kıvrınmaktadır, üvey oğlunu müdafaa etmek için çareler araştırır. Fakat tam bu esnada Hippolyte'nin Aricie'ye sevdiğini kesin olarak öğrenir ve biraz önce onu kurtarmak için verdiği karardan cayar, kıskançlığına mağlup olur. Hippolyte'le Aricie hazin bir şekilde vedalaşırlar. Aricie gidip Thesee'ye hakikati anlatır ve ailesinin namusunu lekeleyen insanın Hippolyte olmadığını söyler. Thesee'nin içine kurt düşer. İşte bu andan sonra facialar birbirine takip eder. Oenone'un yuvarlanarak denizde boğulduğu haberini getirirler; Phedre, ortadan kaybolur. Hippolyte'in arabasıyla son süratle giderken, atların nasıl parladığını ve genç adamın uçuruma sürüklendiğini bir haberci heyecanlı ve romantik diyebileceğimiz ölmez mısralarla anlatır. Bunun üzerine Phedre nihayet sahneye gelir. Zehir içmiştir. Her şeyi itiraf ettikten sonra yere yıkılır." (Perin, 2011: 261 – 262)

2.2. "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" Oyununun Olay Örgüsü

Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş'ta olaylar İran ve Turan'da geçmektedir. Oyunun vakası şöyledir: "Siyavuş, Keykavus'un yakışıklı, kahraman oğludur. Keykavus'un genç ve güzel karısı üvey oğluna âşıktır. Fakat onun tarafından daima reddedilir. Bunun üzerine Siyavuş'tan intikam almak için Sûdâbe, onu babasına şikâyet eder, iftira eder. Keykavus müneccimlerden, kâhinlerden işin doğrusunu sorar, onlar tam tersi olduğunu haber verirler. Ateşle doğru söyleyip söylemediklerini denerler. Siyavuş yanmaz; kadını kurtarmak için yanmış gibi bağırır da kâhinleri kandıramaz. Sûdabe ise bu denemeye yanaşmaz, suçunu itiraf eder, zindana atılır. Siyavuş da Turan üzerine giden orduya Zaloğlu Rüstem ile birlikte serdar tayin edilir. Turan şahı Efrasiyab, kahramanlık ve efendiliğine hayran olduğu Siyavuş'la kızını evlendirerek onu İran ve Turan ülkelerini tahtına varis yapmak ister. Zaten Siyavuş'un annesi de Turan hanedanına mensuptur. Şâhın kardeşi tahtın Siyavuş'a bırakılmasını kıskanır, kâhinleri kandırarak, bu evliliğin bir felâket olacağını söyletir ve entrikalara başlar. Amca Gerşiyuz, üvey anne ile anlaşır. Siyavuş'un Turan ülkesini zaptetme hazırlıkları içinde bulunduğu Siyavuş ile Keykavus'un şahsi mühürlerini taşıyan sahte mektuplar gönderirler ve bunlara inanan Efrasiyab, Siyavuş'u öldürtür. Fakat masum Siyavuş'un cesedi karşısında Gerşiyuz çıldırır ve gerçeği itiraf eder." (Enginün, 1998: 29)

3. Eserlerin İçeriklerinin Mukayesesi

3.1. Üvey oğula âşık olma (Karşılıksız Aşk)

Turkish Studies

“Phedre” ve “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyunların her ikisinde de olay örgüsünün temelinde ‘üvey oğla âşık olma’ başka bir ifadeyle ‘karşılıksız aşk’ olgusu yer almaktadır. Racine’in Phedre’inde, Theseus’un karısı Phedre, Theseus’un ve Amazonlar kraliçesi Antiope’nin oğlu olan Hippolytos’a âşık olur. Bu aşkın iğrenç bir aşk olduğunu bilmesine rağmen kendisini bu aşktan alamaz. Belli bir süre sonra Phedre’nin sütünesi ve nedimesi olan Oynone ile aralarında geçen konuşmada bu aşk ortaya çıkar. “Phaidra: Âşkın her çılgınlığı bende. Oynone: Kime? Phaidra: Böyle iğrençlik duymamışsındır sen de. Sevdğim... O meşum ad sarsar, ürpertir beni. Sevdğim... Oynone: Kim? Phaidra: Amazon oğlunu bilmedin mi? Hani bunca yıl kırdım konulunu kanadını? Oynone: Hippolytos? Tanrılar! Phaidra: Sen söyledin adını!” (Racine, 1963: 21) Ahmet Mithat Efendi’nin “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyununda da Keykavus’un karısı olan Sûdâbe, Keykavus’un bir Turanlı prenesten doğmuş oğlu Siyavuş’a âşık olur. Bu durumu oyunun en başında şöyle dillendirir: “Sûdâbe: Yarab! Dünyada hiçbir kadını benim düçar olduğum şu hâle düçar ettiğin var mıdır? Ah! Ne mümkün! Rahmimden tevellüd etmemişse de kocam Şah Keykavus’un sulbünden inmiş bir şehzâdenin... Ah üvey oğlumun ateşi aşkıyla alevlenişim dünyada benden başka bir kadının daha başına gelmiş şey değildir.” (Enginün, 1998: 251) Her iki oyunda da; bu karşılıksız aşkın devamındaki süreçler, Hippolytos’un ve Siyavuş’un ölümlerini beraberinde getirecektir. Aytas’ın bu husustaki görüşleri ise şöyle verilir: “Karşılıksız aşk konusunu işleyen piyeslerden biri de Ahmet Mithat’ın ‘Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş’ piyesidir. Bu eserde, Sevdabe, üvey oğlu Siyavuş’a karşı büyük bir aşk beslemektedir. Onun gönlünü yapmak için her türlü tehlikeyi göze alan Sevdabe, bunda başarılı olamayacağını anlayınca, Siyavuş’a iftira atar. Onun bu tutumu aşırı kıskançlıktan başka bir şey değildir. Siyavuş ise üvey annesinin tavrı karşısında asaletine yakışanı yapar ve onun her türlü tehdit ve teşviklerine aldırılmaz. Hatta bu uğurda kendini tehlikeye atmaktan bile çekinmez.” (Aytas, 2002: 89)

3.2. Üvey annenin aşkına karşılık vermeme (Redd-i Aşk)

“Phedre” ve “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyunların her ikisinde de üvey annelerinin aşklarını reddeden oğullarla karşılaşırız. Phedre’de Hippolytos, üvey annesini Phedre’nin aşkını kabul etmezken; Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş adlı oyunda ise Siyavuş, üvey annesi Sûdâbe’nin aşkına karşılık vermez. Sûdâbe, aşkının reddini şöyle anlatır: “Sûdâbe: İki defa arz-ı hâl ettim! Hâlimde, tavrımda ne kadar perişanlık mümkünse gösterdim. Zalim yalandan olsun bir eser-i merhamet göstermedi. Yangın yüreğime bir katre-i âb-ı hayat-ı tesliyet serpmeydi. Ey kudret-i kâmile sahibi Yezdân! Suretçe meleklerden güzel, bâkirlerden nâzik yarattığın Siyavuş’u siretçe ne kadar pûlâd-ı dil yaratmışsın! Ah! Keşke biraz daha az güzel olsaydı da biraz daha ziyade za’f-ı kalbe düçar bulunsaydı!... Her defasında kemal-i nefretle reddelediği bir teklifi tekrar dinlemek için çağırdığımı bilmez mi ki başka bir şey sansın, aldansın da koşa koşa gelsin!” (Enginün, 1998: 251) Phedre’nin aşkını öğrenen Hippolytos da bundan sonra üvey annesinin yüzüne hayâ etmeden bakamayacağını belirtir: “Phaidra: Bu güzel baş uğruna nelere katlanmazdım. Gönlümü temin için bir iplikle kanmazdım. O tehlike size yoldaş olacak bendim... Hippolytos: Yarabbi, neler duydum! Siz, siz unuttunuz mu Theseus’un kocanız ve babam olduğunu?... Affedin, kızarak söylüyorum ki, masum, bir sözü haksız yere ittiham ediyordum. Yüzünüze bakmam artık hayâ etmeden; Gideyim de...” (Racine, 1963: 41) İki oyunda da gerek Hippolytos gerekse Siyavuş, ahlâklı davranarak üvey annelerinin kendilerine duyduğu iğrenç aşkı reddederler. Bu durum, her ikisinin de bir terbiye ile yetiştiğini göstermektedir. Bu aşkı öğrendikten sonra başlarına gelecekleri bile babalarına saygıda kusur etmemeleri; onun şerefini lekelememeleri onların sadakat ve asalet değerlerinin ne kadar yüksek olduğunu ortaya koyar. Siyavuş’un şu cümleleri bunun bir göstergesidir: “Ayıp ve denaetle var olmaksansa namus ve mertlikte yok olmak bence müraccahtır.” (Enginün, 1998: 255)

Turkish Studies

3.3. İftira atma

"Phedre" ve "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunların her ikisinde de üvey annelerinin aşklarını reddeden oğulların, üvey annelerinin attıkları iftiralarla karşı karşıya kaldıklarını görürüz. 'Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş' adlı oyunda Sûdâbe kocası Keykavus'a oğlu Siyavuş'un kendisinde gözü olduğunu söyleyerek ona iftira atar: "Sûdâbe: Hayır! Bir parça gürültü etmek için değil, belki validesine âşık olmak için insan mutlaka aklını bozmuş olmak lâzım gelir. Keykavus: Ne diyorsun? Ne diyorsun?... Sûdâbe: Artık ne diyeyim? Yüzüm kızarmadan nasıl tarif edeyim? Fakat ben Siyavuş'un hâlimden öteden beri şüphe ediyorum! 'Sûdâbe benden daha gençtir. Validem nasıl olabilir mi? Eğer Suriye seferinde serdar ben olsaydım, şu anda Sûdâbe babamın değil, benim karım olurdu!' sözünü de birkaç yerde söylemiş. Kendi ağzından işitmişler!" (Enginün, 1998: 256) Phedre'de de kendisini reddeden Hippolytos'un Arisi'yi sevdiğini öğrenen Phedre, kıskançlığı sebebiyle sütünesi ve nedimesi Oynone'un Hippolytos'un Phedre'yi sevdiğini Theseus'a söylemesine engel olmaz. Dolayısıyla bir iftiraya göz yumar. Oynone, şu sözlerle kral Theseus'un kandırır ve Hippolytos'a iftira atar: "Oynone: O sükût asıl bedbaht bir babaya hayırdı, çıldırılmış bir âşığın maksadından âr duyan, o canice hırsını gözlerinden okuyan, Phaidra ölecekti, o katilin elleri, altında sönecekti gözünün mâsum ferî... Düşünün Phaidra'nın şikâyetlerini. Bu günahkâr sevdadan doğmuştu bütün kını." (Racine, 1963: 58 – 59) Phedre'nin Hippolytos'a, Sûdâbe'nin Siyavuş'a iftirası karşısında Theseus ve Keykavus şoke olurlar. Hippolytos ve Siyavuş'un babalarına olan saygılarından gerçeği söylememeleri, Theseus ve Keykavus'un şüphelerini iyice artırır fakat bu durum eşlerine inanma eğilimini değiştirmez.

3.4. İftiraya maruz kalan oğlun babasına saygısından susması

"Phedre" ve "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunların ikisinde de iftiraya maruz kalan Hippolytos ve Siyavuş'un babalarının suçlamaları karşısında susmalarıdır. Her iki oyunun kahramanı da babalarına olan saygıları sebebiyle sessiz kalmayı tercih ederler. Phedre'de Hippolytos, bu durumu babasına şöyle açıklar: "Hippolytos: Bu menfur iftiradan doğan haklı hiddetle, sizi getirmeliydim yüz yüze hakikatle. Lakin istemiyorum, size ait bir sır bu; hoş görünüz, saygımın dilimi tuttuğunu." (Racine, 1963: 62) "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunda ise Siyavuş, babasının suçlamaları karşısında gerçeği söylemek istemez ve babasına şu cümlelerle cevap verir: "Siyavuş: Bana isnad olunan bu kadar müthiş ve murdar bir cürmü velev ki iadeten olsun bir kadına isnad etmek terbiye-i merdaneme elvermez... Namusun taarruzdan masundur babacığım! Fakat ednâ bir şüphe lekesini olsun kan ile yıkamak arzu ediyorsan, bir kadının kanı tathîr-i namus edemez. Bir kahraman kurban lazımdır, o kurban da ben olayım... Aman Yarab! Bir kadının ayıbını yüzüne nasıl vurayım? Bu terbiyesizliği nasıl kabul edeyim! Kendi başımın kesildiğine razıyım, tek bir kadın, bir melike şöyle bir yüz karasıyla lekelenmesin!" (Enginün, 1998: 258 – 259) Görülüyor ki her iki oyunda da Hippolytos ve Siyavuş, babalarının konularını düşünürler. Gerçeği onunla paylaşmak istemeyerek asil bir davranış sergilerler.

3.5. Üvey oğlun ülkeden uzaklaşması (sürgün veya sefer)

"Phedre" ve "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunların her ikisinde görülen benzer bir durum da; üvey anneleri kendilerine âşık olan Hippolytos ve Siyavuş'un çeşitli nedenlerle ülkeden uzaklaşmalarıdır. "Phedre" adlı oyunda Hippolytos'un üvey annesi beslediği yasak aşktan ötürü Hippolytos'u sürgün ettirir. Bu durum, oyunda şöyle anlatılmaktadır: "Theramenes: Üvey Ana! Görünce sizi Kırkala koştı, Sürgünlüğünüz onun ilk zaferi olmuştu." (Racine, 1963: 9) Phedre'de Oynone ile aralarında geçen konuşmada Hippolytos'u sürdürdüğünü itiraf eder: "Phaidra: Taptığım o düşmanı kovmak için bir zâlim, Üvey ananın bütün şiddetini gösterdim. İlle sürülsün dedim; feryatlarım en sonu, Baba kucağından da uzak düşürdü onu." (Racine, 1963: 23) Phedre, böyle yaparak günlerinin günahsız geçtiğini, kocasına itaatsizlik etmediğini düşünür, fakat Hippolytos'u görünce aşkı tekrar depresir. "Fürs-i Kadimde Bir Facia

Turkish Studies

Yahut Siyavuş” adlı oyunda ise üvey annesi Sûdabe’nin kendisine atmış olduğu iftiranın asılsızlığı, ateş imtihanından sonra ispatlanan Siyavuş, Zaloğlu Rüstem ile birlikte Turan taraflarına sefere çıkar. Böylece yaşadıklarını unutacaktır: “Sûdâbe: Şu aralık Turan taraflarına sevk olunacak orduya Zaloğlu Rsütem’le beraber seni nasbedeceğini bilirsin.” (Enginün, 1998: 252) Her iki oyunda da görülen ‘üvey oğlun ülkeden uzaklaşması’ durumu bir çeşit kaçış olarak düşünülebilir. Phedre de üvey annenin yasak bir aşktan uzak durmak adına oğlunu sürgün ettirmesi, Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş’ta ise üvey annesinin kendisine attığı iftiradan sonra babasının emriyle Siyavuş’un sefere çıkararak yaşananlardan uzaklaşmak istemesi, gibi olaylar, ‘çirkin bir olayın tezahür ettiği mekândan ayrılarak bu olaydan arınmak’ şeklinde ifade edilebilir.

3.6. Üvey oğlun başkasını sevmesi veya başkasıyla evliliğinin düşünülmesi

“Phedre” ve “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyunların her ikisinde görülen diğer bir durum da; üvey annelerinin kendilerine attığı iftiraya maruz kalan Hippolytos ve Siyavuş’un başkasını sevmesi veya bir başkasıyla evliliğinin düşünülmesi olarak karşımıza çıkar. “Phedre” adlı oyunda Hippolytos, Arisi’yi sevmektedir. Bu durumu babası Theseus’a şöyle itiraf eder: “Hippolytos: Hayır baba, bu gönül – artık vereyim ele – Yanmayı zül saymadı sâf bir aşk ateşiyile. İşte gerçek günahım, düştüm ayağınıza: Seviyorum hem karşı gelip yasağımıza. Arisi sevdiğine rametti hislerimi. Palas kızı, oğlunuz Hippolytos’u yendi. Taptığım o dur, ruhum emrinize isyankâr, bir onu sevebilir, bir onun için yanar.” (Racine, 1963: 63) “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyunda ise Turan şahı Efrasiyab, kahramanlık ve efendiliğine hayran olduğu Siyavuş’u kızını Frengis’le evlendirerek onu İran ve Turan ülkelerinin tahtına varis yapmak ister. Efrasiyâb, kızına bu durumu şöyle açıklar: “Efrasiyab: Bundan maada Keykavus’tan sonra mülk-i İran da Siyavuş’un hakkıdır. Kendisini Turan’a da veliâhd... Yani sana müşterek edersem işte İran ve Turan’ın melikesi sen olmuş olursun.” (Enginün, 1998: 276) Fakat bu düşünce Efrasiyab’ın kardeşi Gerşiyuz’un taht hırsı ve entrikaları yüzünden gerçekleşmez. Kardeşi Gerşiyuz’un entrikalarına inanan Efrasiyab, Siyavuş’u öldürtür.

3.7. Kıskançlık

“Phedre” ve “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyunların her ikisinde görülen benzerliklerden birisi de ‘kıskançlık’ olara karşımıza çıkmaktadır. “Phedre” adlı oyunda Hippolytos’u seven fakat aşkına karşılık görmeyen üvey anne Phedre, onun Arisi’yi sevdiğini öğrenince nedimesi Oynone’nin kocasına Hippolytos hakkında yalan söylemesine göz yumar. Böylece kıskançlığına yenilmiş olur. “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyunda ise Turan tahtını Siyavuş’a kaptracağını düşünen bu nedenle kıskançlık ateşlerine tutulan Gerşiyuz, Siyavuş’un üvey annesi Sûdabe ile işbirliği yaparak ağabeyi Efrasiyab’ı yanıltır. Ve Siyavuş’un ölüm emrini vermesine neden olur. Gerşiyuz’un tahtı bir başkasına kaptırma endişesi, Sûdabe’nin de Siyavuş’un bir başkasıyla evleneceğini öğrenmesi, kıskançlıklarına sebep olur. Görülüyor ki her iki oyunda da, oyun kişilerinin yaşamış olduğu kıskançlıklar; bir duygu hâlden çok, olayların tetikleyicisi durumundadır.

3.8. Üvey oğlun ölümü

“Phedre” ve “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyunların her ikisinde görülen benzerliklerden bir diğeri de iftiraya maruz kalan üvey oğulların oyunun sonunda ölmeleridir. “Phedre” adlı oyunda, Hippolytos, arabasıyla son hızla giderken, atların parlaması neticesi uçuruma sürüklenerek ölür. Bu durum, Hippolytos’un eğitimci Theramenes tarafından babasına şöyle anlatılmaktadır: “Theramenes: Korku alıp onları attı kayalıklardan; Dingil çatırdıyarak kırıldı. O kahraman. Arabası bin parça uçarken yerden yere, kendi de yuvarlanıp dolandı dizginlere... Zavallı oğlunuzu bu gözlerle gördüm ben... Üstünde kanlı saçlar sallanıyordu yer yer. Vardım seslendim ona; eli bana uzandı, Ruhu uçmuş gözleri açıldı ve kapandı. Dedi ki: Suçsuz bir can alıyor Tanrı

benden, Talihsiz Arisi'yi bırakma ölünce ben. Aziz dost, bir gün babam hakikati anlar da, haksız yere suçlanan bir evlada yanarsa, kanımın, sızlanan ruhumun huzuru için, söyle ki, esirinin hatırını hoş etsin; geri versin. Bu sözle son uykusuna daldı ve kollarımda parça parça bir vücut kaldı." (Racine, 1998: 82 – 83) "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunda ise kardeşi Gerşiyuz'un oyunlarına inanan Efrasiyab, Siyavuş'un ölüm emrini verir. Suçsuz olmasına rağmen ölüm emri karşısında Siyavuş bir tepki vermez ve kendini savunma ihtiyacı hissetmez. Durumu şu cümlelerle izah eder: "Siyavuş: Benim hiçbir kimseden alınacak intikamım yoktur şâhım! Babam benim ölümümü istiyor, sen de hakkımdaki emniyeti mahvederek ancak ölümümle mutmain olacaksın. Öldürünüz beni şâhım, öldürünüz ki iki padişahın itminanına, ölümümle hizmet etmek de benim için bir şans olsun." (Enginün, 1998: 299) Siyavuş'un bu sözlerini işiten Efrasiyab ise ölüm emrini şöyle verir: "Efrasiyab: Demek oluyor ki ölümünü sen de lâzım addediyorsun. Ah kıyılacak kahraman değilsin, ama ne yapayım ki vücudun âleme bir belâ hükmünü aldı. (Bir teberdara) Kes şu kahraman şehzadenin kafasını!... Kes artık kaza ve kader böyle iktiza ediyor!" (Enginün, 1998: 299 – 300) Sonuç olarak her iki oyunun kahramanı da suçsuz yere ölürlür.

3.9. Pişmanlık – Suçu İtiraf Etme

"Phedre" ve "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunların her ikisinde görülen benzerliklerden birisi de Hippolytos ve Siyavuş'un ölümleri karşısında onları ölüme götüren süreçlerin müsebbibi olan "Phedre" nin ve "Gerşiyuz"un suçlarını itiraf etmeleridir. "Phedre" adlı oyunda Phedre kocasına suçunu şöyle itiraf eder: "Phaidra: Yok, Theseus, artık bu haksız sükût dinmeli, oğlunuzun günahsız olduğu bilinmeli. Hiç suçu yoktu onun... Theseus, vaktim pek az kaldı, beni dinleyin. O saygılı, edepli oğlunuza ben, kendim, fesat, haram bir gözle bakmağa cüret ettim." (Racine, 1998: 86) "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunda ise Siyavuş'un ölüm anına şahitlik eden Gerşiyuz aklını yitirir ve ağzından şu cümleler dökülür: "Gerşiyuz: Oh! Kurtuldum! Kurtuldum! (Her tarafa koşmaya başlayarak) Oh! Hilem meydana çıkmaksızın kurtuldum. Efrasiyab'ın veliahdı ben oldum. Turan şâhı ben oldum! İran'ı da zaptettim! Çin'i de! Hind'i de! Mülk-i Rum'u da! Cihandar oldum! Cihangir oldum! Hani ya o derviş! Sûdâbe'ye müjde göndereyim! Aferin Sûdabe! Kurtulduk! Sen de kurtuldun, ben de!" (Enginün, 1998: 300) Phedre'nin ve Gerşiyuz'un Hippolytos ve Siyavuş'un ölümleri neticesinde yaşadıkları pişmanlık, suçlarını itiraf etmelerine sebep olur.

3.10. Cezalandırılma

"Phedre" ve "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunların her ikisinde görülen benzerliklerden sonuncusu ise "Phedre" oyununda Phedre'nin "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunda ise Gerşiyuz'un oyunun sonunda attıkları iftiraların bedelini ödemeleridir. Phedre'nin oyunun sonunda suçunu itiraf ettikten sonra zehir içerek ölmesi oyunda şöyle nakledilir: "Phaidra: İçtim yayıldı ateş gibi damarlarıma, bir zehir ki Medeia getirmiş Atina'ya. Artık şimdi kalbime kadar varan o ağu... Ölüm de gözlerimin alırken ışığını, kirlettiğim güneşe veriyor paklığını." (Racine, 1963: 86 – 87) "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunda ise Gerşiyuz'un yine suçunu itiraf ederek aklını yitirmesi, şöyle nakledilir: "Gerşiyuz: (Maktule dikkatli dikkatli bakmaya başlar. Biraz sonra hâlinde tavrında cinet alâmetleri görülür." (Enginün, 1998: 300) Görülüyor ki Phedre'nin ve Gerşiyuz'un ölümle ve aklını yitirme ile sonuçlanan durumları, suçluların cezasız kalmadığını da göstermektedir.

4. Eserlerin Şahıs Kadrolarının Mukayesesi

4.1. Hippolytos – Siyavuş: "Phedre" oyununun kahramanı Hippolytos ve "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyununun kahramanı Siyavuş birçok bakımdan benzerlik gösterirler. Her iki kahraman da üvey annelerinin yasak aşklarına karşılık vermedikleri gibi kendilerine atılan iftira karşısında da susmayı tercih ederler. Babalarının ithamları karşısında onun konumunu

korumak veya babalarına eşlerinin sadakatsizliğini göstermemek adına sergiledikleri bu asil davranış, “Phedre” de Hippolytos’un ölümüyle ortaya çıkar. Diğer oyunda ise Keykavus, müneccimlerinin önerisiyle eşi ve oğlunu ateşle imtihan etmeyi düşünür. Ateşin Siyavuş’u yakmamasıyla Siyavuş’un suçsuzluğu da ispatlanır. “Phedre” de Hippolytos, Arisi’yi severken, “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” da Siyavuş, Efrasiyab’ın kızı Frengis ile evlenmeyi kabul eder fakat bu evliliği göremez. Oyunların sonunda her ikisi de ölür. Hippolytos, “Phedre” oyununun sonunda atlarının kontrolden çıkmasıyla uçuruma sürüklenir ve orada yaşamını yitirir. “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyunda ise Gerşiyuz’un iftiralara maruz kalan Siyavuş, Efrasiyab’ın emriyle öldürülür.

4.2. Phedre – Sûdabe: “Phedre” oyununda oyuna ismini veren “Phedre”, “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” da ise Sûdabe, üvey oğullarına âşık olarak oyundaki olayların şekillenmesine neden olurlar. “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” da Sûdabe, Siyavuş’a aşkı defalarca söylemesine rağmen karşılık göremez. “Phedre” adlı oyunda da Phedre, Hippolytos’tan karşılık göremez. “Phedre” de Hippolytos’un Arisi’yi sevdiğini öğrenen Phedre, kıskançlıktan nedimesi Oynone’nin kocası Theseus’a; Hippolytos’un Phedre’ye karşı ilgi duyduğunu söylemesine göz yumar. “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” da ise Sûdabe, Siyavuş’un Frengis ile evleneceğini öğrenince Gerşiyuz’la işbirliği yaparak onun öldürülmesine sebep olur. Fakat oyunların ilerleyen süreçlerinde akıbetleri farklı olur. Sûdabe, kocası Keykavus’un ateşle imtihanını kabul etmez ve yasak aşkı itiraf eder. Sonra cezalandırılarak zindana atılır. Daha sonra da affedilir. Phedre’de ise “Phedre” Hippolytos’un ölümünden sonra gerçekleri itiraf eder ve zehir içerek intihar eder.

4.3. Theseus – Keykavus: “Phedre” oyununda Phedre’nin eşi ve Hippolytos’un babası Theseus, Atina kralıdır, Egeus’un oğludur. “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyunda ise Sûdabe’nin eşi ve Siyavuş’un babası Keykavus, İran şahıdır. “Phedre” de Theseus’un öldü sanılması üzerine eşi Phedre, oğlu Hippolytos’a nedimesi vasıtasıyla duygularını açar. Ölmediği anlaşılan Theseus, Atina’ya döndüğünde oğlu ve eşindeki soğuk tavırlardan şüphelenir. Eşinin nedimesi Oynone’nin Hippolytos’un eşi Phedre’ye âşık olduğunu söylemesi onu yıkar. Oğluna soran ve onun suskunluğu karşısında şaşırın Theseus, çok üzülür, böyle olduğuna inanmak istemez. Oyunun sonunda oğlu Hippolytos’un ölüm haberini alan Theseus, eşi Phedre’nin de gerçeği itiraf etmesiyle yıkılır. Ömür boyu yaşayacağı bir pişmanlık ve vicdan azabıyla karşı karşıya kalır. “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” da İran şahı Keykavus, eşi Sûdabe’nin oğlu Siyavuş’a attığı iftiraya inanmak istemez. Oğlunun suskunluğu karşısında çaresiz kalan Keykavus, müneccim ve kâhinlerinin tavsiyesi ile oğlu ve eşinin ateşle imtihan etmek ister. Oğlu Siyavuş’u ateşin yakmadığını gören Keykavus’u eşi Sûdabe’nin ateşle imtihan olmaya yanaşmaması ve sonra yasak aşkı itiraf etmesiyle gerçeği öğrenir. Önce eşinin ölüm emrini veren Keykavus, sonra vazgeçerek eşini zindana attırır. Oyunun ilerleyen sürecinde ise eşini affeder. Her iki oyunda da babaları yanılınan durum, oğullarının suskunluğudur. Gerçeği sonradan öğrenseler de her iki baba da oyunun sonunda oğlunu kaybeder.

4.4. Arisi – Frengis Banu: “Phedre” oyununda Arisi, Hippolytos’un sevdiği Atinalı krallar soyundan gelen bir prensistir. “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyunda ise Frengis Banu, Turan şahı Efrasiyab’ın kızıdır. “Phedre” de Hippolytos, babası Theseus’a Arisi’yi sevdiğini söylese de onu inandıramaz. Babası bu ifadeye, oğlunun üzerindeki lekeyi arındırmak adına söylediğini düşünerek inanmaz. Hippolytos’un Arisi’yi sevdiğini öğrenen Phedre’de bu durumu öğrenince nedimesi Oynone’nin krala Hippolytos ile ilgili söylediği yalanlara göz yumar. Oyunun sonunda uçuruma yuvarlanan Hippolytos, son anlarında sevgilisi Arisi’yi eğitimci Theramenes’e emanet eder ve oracıkta can verir. “Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş” adlı oyunda ise Turan şahı Efrasiyab, kızı Firengis Banu’yu Siyavuş’la evlendirerek onu hem Turan’ın hem de İran’ın melikesi yapmak ister. Daha önce kimselerle evlenmeyi kabul etmeyen Firengis Banu,

Turkish Studies

Siyavuş'u çok beğenir ve onunla evlenmeyi kabul eder. Siyavuş da Firengis'in güzelliğini görünce onunla evlenmek ister. Fakat oyunun sonunda Siyavuş'un Efrasiyab'tan sonra Turan tahtına geçeceğini düşünen Gerşiyuz'un ve üvey annesi Sûdabe'nin ortak oyunlarına inanan Efrasiyab, Siyavuş'u öldürtür. Dolayısıyla bu evlilik gerçekleşmez. Her iki oyunda da sevdiklerine kavuşamayan Arisi ve Frengis Banu, onların ölümleriyle aynı kaderi yaşarlar.

4.5. Oynone – Gerşiyuz: "Phedre" oyununda Phedre'nin sütninesi ve nedimesi Oynone ve "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunda ise Efrasiyab'ın kardeşi Gerşiyuz, yaptıkları kötülüklerin sonucunda cezalandırılırlar. Oynone, Hippolytos'a attığı iftirayı denizde boğularak öderken; Gerşiyuz da yine Siyavuş'a attığı iftirayı oyunun sonunda aklını yitirerek öder. Böylece her iki oyunda da Hippolytos ve Siyavuş'un ölümlerine sebep olan suçlular, ilahi bir adalet neticesi cezalarını çekerler.

Sonuç

Geçmişten günümüze kültürler arasında birçok etkileşimlerin olduğu görülür. Sanat ürünlerinde görülen etkileşimler de bunlardan bir tanesidir. Fransız ve Türk edebiyatından olmak üzere iki eser arasında yaptığımız mukayeseli bu çalışma da, farklı kültürlere, coğrafyalara ve edebi muhitlere ait iki oyunun müşterekleri üzerine kurulmuştur. Yukarıda çeşitli başlıklar altında ve maddeler hâlinde incelemeye çalıştığımız, Racine'in "Phedre"si ile Ahmet Midhat Efendi'nin "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunlarının da benzer bir yapı ve kişiler üzerine kurgulandığına şahit oluruz. Oyunlarda üvey annenin üvey oğluna âşık olması, üvey oğlun bu aşka karşılık vermemesi neticesi gelişen olayların, üvey oğulların oyunun sonundaki ölümleriyle sonuçlandığı görülmektedir. Birçok bakımdan benzerlik gösteren her iki oyunda farklılıklar da görülmektedir. Örneğin "Phedre" de üvey anne Phedre'nin Hippolytos'un ölümü üzerine pişman olarak zehir içip intihar etmesine karşılık "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunda Sûdabe, yasak aşkının ortaya çıkmasına rağmen ölmez. Zindana atılır, kötülüklerine devam eder. Daha sonra da affedilir. İki oyun arasında görülen diğer bir farklılık üvey annenin yasak aşkını itiraf etme şeklidir. "Phedre" adlı oyunda üvey anne Phedre kocasını öldü zannederek yasak aşkını itiraf ederken; "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunda üvey anne Sûdabe, kocasının varlığına rağmen üvey oğluna yasak aşkını itiraf etmektedir. İki oyun arasında görülen diğer bir farklılık ise "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyunda İran şahı Keykavus'un kâhin ve müneccimlerine danışarak yaptırdığı ateşle imtihan olma durumudur. Diğer oyunda ise böyle bir imtihan olma durumu görülmemektedir. İki oyun arasındaki belirgin farklılıklardan birisi de iktidar hırsı (taht kavgası) olarak nitelendirebileceğimiz durumdur. Midhat'ın "Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş" adlı oyununda Siyavuş'u ölüme götüren bu durum, Gerşiyuz'un Turan tahtını Siyavuş'a kaptırmamak adına yaptığı entrikalar şeklinde karşımıza çıkar. Racine'in "Phedre" sinde ise böyle bir durum söz konusu değildir. Bu farklılıkların dışında kurgusal anlamda birçok benzerlik üzerine kurulu bu iki oyunda yasak aşk, ihanet, yalan, kıskançlık, iftira gibi durumlar üzerinde durularak doğruluk, bağlılık, saygı, sadakat gibi değerlerin önemi anlatılmaya çalışılmıştır. Farklı kültürlere de ait olsalar insana ait bu hâllerin evrensel olduğu vurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

- AYTAŞ, Gıyasettin (2002) **Tanzimat'ta Tiyatro Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara
- ENGİNÜN, İnci (1998) **Ahmet Midhat Efendi Bütün Oyunları**, Dergâh Yayınları, İstanbul
- KOLCU, Ali İhsan (2003) **Batı Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara
- PERİN, Cevdet (2011) **Fransız Edebiyatı Tarihi**, Elips Yayınları, Ankara
- RACINE (1963) **Phaidra "Phedre"** (Çev: Afif Obay) MEB Yayınları, Ankara.